

A Nyugat Alkonya II.

Szerzői információ:

Kiss Ulrich

Jezsuita szerzetes-pap, közgazdász (Leuven), a fontainebleau-i menedzseriskola MBA diplomása (1970). Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen kommunikáció és pr-oktató; és a rend magyarországi rendtartományának kommunikációs igazgatója, a Communio et Progressio Jezsuita Kommunikációs Központ alapító igazgatója.

Főbb kutatási területei: a kultúrák és vallások párbeszéde, pr és civil társadalom, társadalmi kommunikáció, vezetéselmélet és fundraising (forrásfejlesztés a nem profit szférában).

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Kiss Ulrich. „A Nyugat Alkonya II.”.

Információs Társadalom IV, 3–4. szám (2004): 39–46.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.IV.2004.3-4.6>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Kiss Ulrich

A Nyugat Alkonya II.

Sükösd Miklós írt egy sziporkázó, helyenként indulatos, prófétai ihletésű *esszét* korunk egyik legfontosabb – sokak szerint *a* legfontosabb – intézményrendszeréről, a *médiáról*. Írásának ez az esszé-jellegű magja szerintem nagyjából a Bevezetés „*Az ökológiai válság kialakulásában az elsődleges okok csoportját az ipari, majd posztindusztriális, fogyasztói kapitalizmus (...)*” című mondatból (132) a hét tétel bemutatásán keresztül (133-144) a Walter Benjamin idézetig terjed (144). A pontozott mondatrészeire majd még visszatérek. Ez az esszé az *Ortega y Gasset, Salvador de Madariaga és von Keyeserling* nevével fémjelzett konzervatív, az első világháború előtt megfogalmazott társadalomkritika kései unokája, bár a szerző ezt a rokonságot nem jelzi. Az akkori kritika fő támadási iránya a *tömegek* voltak, és így – bár erről a szerzők nem tehetnek – a *Blas Piñar* és mások nevével fémjelzett falangista és fasiszta ideológiákba torkolltak, és erősen antidemokratikusak, elitisták és arisztokratikusak voltak. A legmarkánsabb képviselője ennek a kultúr-pesszimista irányzatnak a polihisztor amatőr-történész *Oswald Spengler* (1923). Főművének címe, a *Nyugat Alkonya* (*Untergang des Abendlandes*) szálólóigévé vált. Tőle származik, igaz *Nietzsche* nyomában, az európai kultúrkör felosztása három típusra: az *apollói* (*apollinisch*), *Faust-i és mágikus lélekre*. Az apollói kultúra (értsd klasszikus ó-görög) az érzéki-jelenlevő (*sinnlich-gegenwärtig*) egyedi testet tette meg a kiterjedt eszményévé – írja Spengler (234). Spengler szembeállítja ezt az eszményt a Faust-i lélekkel, melynek ősi jelképe a végtelen tér, és amely a napnyugati kultúrában testesült meg, és a X. században az Elba és a Tájó északi síkjain virágozott fel. A rá jellemző jelképalkotó tömörséggel Spengler apollóinak nevezi a meztelen ember szobrát, a mechanikus statikát, az olimposzi istenek kultuszát, a görög városállamot, Oidipusz végzetét és a fallikus jelképeket; míg a fuga (Bach zenéje) művészetét, Galilei dinamikáját, a katolikus és protestáns dogmatikát, a barokk dinasztikiát és azok kabinetpolitikáját, Lear sorsát és Dante Beatricéjének madonna eszményét *Faust-inak* mondja (234-235). A felsorolás nem teljes, érdemes az eredeti művet lapozgatni. Mindez akkor érthető csak, ha elmélyedünk ennek az eredeti gondolkodónak *tér-fogalmába*. Szerinte „tér” az apollói kultúrában nem is létezhet. A dór oszlop mintegy a földbe gyökeredzik, míg a reneszánsz oszlop – és főleg a kupola – mintegy a talapzat felett lebegnek. Szétrepesztené a jelen szerény médiakritikai hozzászólás kereteit, ha mindezt most megpróbálnám alaposabban kifejteni. Ezért provokatívan hathat, hogy a Faust-i tér *virtuális* voltára utalok, amely Spengler szerint az impresszionizmusban a „világ eltestelenítéséhez vezet a tér javára” (236).¹ A Sükösd által bírált média-élmény így valójában a Faust-i kultúra logikus következménye, térképének az új technológia által lehetővé tett újra-megtestesülése, avagy inkább még radikálisabb *megtestelenítése*. Megkockáztatom, hogy Sükösd sóvárogva visszavágyik az antik kultúra apollói világába. Ebben az érzésben megerősített a tegnapi, június 29-én, Péter-Pálkor az ELTE társadalomtudományi karán lezajlott, Szvetelszky Zsuzsanna

¹ „Der Impressionismus ist die zum Ende geführte Entkörperung der Welt im Dienste des Raumes”.

fiatal kutató által moderált kerekasztalvita is, melyen jómagam Lányi Andrással és Karátson Gáborral, valamint Gábor György vallásfilozófussal együtt vettem részt. Mind a szerző, Sükösd, mind két főtanúja, Karátson és Lányi, érezhető nosztalgiával sóhajtották vissza az *aranykort*, *amikor még olvastunk*, sőt, amikor még öregeink regéltek, egyszóval Homérosz és a walesi bárdok mesés idejét, a Gyűrűk Urának regivilágát, és ingerülten elutasítottak minden hozzászólást, amely megkérdőjelezte a vélt paradicsom valóságát. Számukra ez a bukolikus világ valós, és az meg se fordul elméjükben, hogy ugyanolyan fikció, mint a „média-barátok” (Sükösd 134, Meyrovitzra hivatkozva), a jót és rosszat világosan elkülönítő média-narratíva (Sükösd 136, Nimmo és Combs nyomában); az antropomorf állatábrázolás (Sükösd 137) és egyéb média-csalafintaságok, melyet Sükösd a próféta hevületével ostoroz. Így talán még kritikusainak – a cikk időközben nagy vitát váltott ki – se tűnik fel, hogy Sükösd írásában sorra követi el azokat a „hibákat”, amelyeket a média szemére vet, és amelyek valójában a fikciós műfaj sajátjai, legfőképpen pedig a világ felosztása jókra és rosszakra: a *jó ökoaktivistákra (tündérekre) és a gonosz média-boszorkányokra*.

Mindez azonban, mivel a cikk olvasmányos, elkötelezett, még jó alap lehetne vitára. A probléma ott kezdődik, hogy Sükösd Miklós *azzal az igénnyel lép fel, hogy tanulmánya egy társadalomtudományi tétel demonstrációja, kifejtése*. A tézis egyszerű: *oksági összefüggést vél felfedezni a globális média és az ökokrízis között*. Igaz, óvatosan fogalmaz: az oksági kapcsolat „nem alapvető és nem kizárólagos” (132). Ahhoz, hogy továbblépjünk, egész sor rejtett hipotézist kell feltárnunk. Annyit mindjárt megjegyeznék, hogy más hozzászólókhoz, például Dányi Endréhez, hasonlóan a tézist nem tartom Sükösd írásában kellőképpen bizonyítottnak. Fő oka ennek, hogy végső soron egy rejtett szillogizmussal van dolgunk:

- A. A média a piacgazdaság szerves része. (*Ki vitatja?*)
- B. A piacgazdaság nincs tekintettel a környezetre, felelős az ott keletkezett károkért (*de nem tehető jogilag felelőssé!*).
- C. A média (is) felelős a károkért.

Könnyen belátható, hogy amennyiben mind „A”, mind „B” igaz, akkor „C” állítása semmiféle új információt nem tartalmaz, holott épp ez Sükösd nagy tézise: „a társadalom médiatizációja *hozzájárul az ökológiai válság elmélyüléséhez, (...)*.” (132) Ebben az óvatos fogalmazásban a tézis ráadásul nem túl izgalmas, inkább közhely. A dolog ott kezd provokálni, amikor Sükösd folytatja az érvelést: „**vagyis tulajdonképpen oksági kapcsolatban állnak egymással.**” (u.o.) Nekem ezzel a „vagyis tulajdonképpen”-nel van első sorban bajom. Sem a mondat első feléből, a „hozzájárulásból”, sem a cikk gondosan felépített és amúgy érdekes érvelési láncolatából nem adódik, hogy „kapcsolat” és „oksági függés” azonos volna.

Igazából nem is tudom, miért olyan fontos Sükösdnek, hogy szinte minden áron bizonyítsa a média bűnösségét, ahelyett, hogy megelégedne a mechanizmusok leírásával, és az olvasóra bízna a következtetést. Az írásnak azonban van egy harmadik része is (Az első az esszé, a második a tézis, *a szerk.*). A cikk két vallásos jellegű idézettel kezdődik (Lányi és Karátson szövegeire gondolok), amelyek megadják a teljes szöveg alaphangulatát, és azt **egy militáns vallási mozgalom harcos manifesztumának rangjára** emelik. Sükösd írása – kérdés, mennyire tudatos ez a szerzőben – vallásos jel-

legű. Milyen vallás? Az angyalok nagy szerepet játszanak benne. Itt van például a *történelem angyala*. Vele, a Walter Benjamintól kölcsönzött, Paul Klee-nek tulajdonított (aki eléggé mágikus festő...) figurával zárja Sükösd démoni társadalomképét, és kikekíti egy homályos utalással Lovelock „Gaia egységére”. Finom utalás a bennfenteseknek, a beavatottaknak: „megérted, ha közülünk való vagy”. Ezzel az írás – szerintem – végképp kilép a tudományos vita keretéből, és belép a mágikus világképbe, amelyet a New Age és a zöldek oly mesterien vegyítenek a romlott civilizáció pokoli látomásával (144-145): „*ameddig a szem ellát, veszélyes hulladékok.*” De mit keres itt az angyal? És milyen angyal? Haag (1989) bibliai lexikonjában olvasom: „Az apokaliptika még közelebb visz a gnózishoz, kivált népies változatához. Angyalok *Isten akarata ellenére* tudomást szereznek sok, főleg asztronómiai jellegű titokról; s ezek az angyalok *alsóbb rendű istenségek* szerepét kezdik betölteni (Hénoch könyve)” stb. (Haag 496). A történelem angyala is ilyen lény. Gnózis ez a javából! Mik is a jellemzői a lexikon szerint? Íme: *a)* „az ismeret kinyilatkoztatásból (látomások, **megérzések, jövődölések, prófétizmus**) ered”; – ugye feltűnik, hogy ebben nincs hiány a hét tézisben² – és *b)* „az ismeret tárgya Isten, *illetve az embernek vagy a világnak Istenhez való viszonya*; a mítosz-nak, különösen a kozmogóniának az a szerepe, hogy áthidalja a szakadékot a filozófia és a világ megközelíthetetlen Istene, illetve a jó és rossz között” (Haag 495). Ez akár Sükösd tanulmányának frappáns összefoglalása is lehetne. Ezek után érthető, hogy – ami a „főáramlat” társadalomtudósainál legalábbis szokatlan lenne – Sükösd igyekszik a történelmi egyházak támogatását megszerezni téziseinek, amit a protestáns *Pásztor János* írott hozzászólása és a zsidóság gondolkodását képviselni hivatott *Gábor György* tegnapi élőszóban elmondott – és remélem, majd írásban is elérhető – gondolatai fémjeleznek, és persze az én felkérésem. Ezek után nem lepott meg, hogy tegnap a meghívók részéről elhangzott egy csalódott kommentár, „miért is képviseli a jezsuita a közgazdaság szempontjait”, míg a szerző, Sükösd, és elvarázslói a „vallásos” távlatot.

Ennek oka nem csak az angyal és démon azonosítása, Lucifer gyakori emlegetése a tegnapi vitában, és a Kumránra emlékeztető *dualista szemlélet* (Sátán in Haag 1566). Még mielőtt felfedeztem volna e különbségeket, feltűnt a tudományos okfejtési láncolat hiányossága, amire most térnék rá. Mi Sükösd 4-5 tézise?

Az első, hogy van ökokrízis.

Ez egy axióma, ami nála nem igényel bizonyítást! Miért? Lyndon LaRouche alternatív közgazdász szerint, például, az úgynevezett ökokrízis eleve a média és a médiát uraló gazdasági körök találmánya: „hoax” – azaz kacsa, félrevezetés. Ez eleve paradox, hisz megszoktuk, hogy a kései kapitalizmus főkritikusai között találjuk a „zöldeket”, akik vehemensen támadják a nemzetközi nagytőkét, mely kapzsiságával és profit központúságával a sokat emlegetett krízis okozója lenne. LaRouche szerint a „posztindusztriális” **ideológia** kitalálói valójában tudatosan elsorvasztják az emberiség fejlődéséhez szükséges nagyipart, mely nélkül nincsenek sem infrastrukturális beruházások, sem technológiai fejlődés. Oroszország és az Egyesült Államok, hogy csak a két korábbi legnagyobb ipari hatalmat említsük, szédületes tempóban építik le iparukat: finommechanika és úrkutatás helyett MacDonald's és Hollywood, ez a „new economy”. Nálunk is a *MOM*, a korabeli high tech gyár helyén szórakoztató központ épült, míg a Ganz Mávag helyén a *Millenáris* és a *Mammut* – hadd ne soroljam tovább.

² Na és persze a hét misztikus szám!

Nem köteles senki egyetérteni egy a főáramlattal szemben úszó közgazdással, de a vita kiindulópontjaként egyértelműen és visszavonhatatlanul *kellene megállapítani*, (és nem csak állítani!) hogy az ökológiai krízis nem a média találmánya. Hollywoodi katasztrófa-filmek, mint a „Holnapután” erősen azt sugallják, hogy a felmelegedés-elmélet csupán a nukleáris tél újabb propagandaváltozata: kell, hogy valamivel riogassák a békés polgárt. Ugyanis, ha fél, jobban rábízza magát a „law and order” fasisztoid Brave New Age erőire.

A második érv a végeesség.

Véges rendszerben nem lehet végtelen növekedés. Ez meggyőzően hangzik. De mi véges?³ Ha megnézzük a Föld képét, a népsűrűség alapján színezve, kiderül, hogy ma is csak parányi zónák lakottak. Vagy vegyük a kőolaj küszöbön álló elfogyásának elméletét, miközben épp a napokban, Párizs szomszédságában fedeztek fel hatalmas mezőket! Nemde, ha elfogy az olaj, logikusan az atomenergiát kellene fejleszteni? De ott a csernobili mumus, és Joschka Fischer és társai kihasználva az éppen fennálló koalíciós arányokat, máris elérik, hogy az európai gazdaság gerincét adó Németország kishitűen kiátráljon az atomenergiából. Ebben persze a média is cinkos.

Elérkeztünk a süködsi téziscsomag *harmadik eleméhez*. Szükséges, hogy a média hatalmas legyen, *egy ördögi találmány*.⁴ A média illeten démonizálása nem véletlen. A média urai maguk is szívesen tetszelegnek ebben a szerepben. Több okból is. Először is pusztá gazdasági érdekből. Ha megdől a nagyhatalmú média mítosza, akkor ki fog milliárdokat költeni hirdetésre? Márpedig a „kereskedelmi” média ebből él. Különben a katolikus egyházra nem lehet hivatkozni a média démonizálása céljából. A II. Vatikáni zsinat „csodálatra **méltó technikai találmánynak**” tekinti a médiát (Inter Mirifica 1), olyan eszközöknek, „melyeket az emberi szellem Isten segítségével (sic!) napjainkban a teremtett dolgokból hozott elő”, és „melyek új utakat nyitva mindenféle információ, eszme és irányítás gyors közlésére, elsősorban az emberi lélekre hatnak.” (uo.) Sőt! A zsinat úgy vélte, hogy találmányok között is „kiemelkednek” azok, „amelyek természetüknél fogva nemcsak az egyes embereket, hanem tömegeket, sőt az egész emberi társadalmat el tudják érni” – itt bizony a médiáról van szó! Még pedig a globális médiáról, hisz a szöveg dicsőően kiemeli, hogy az egész emberiséget elérik! Persze, a katolikus egyház realista: Mindjárt a dokumentum

³ A Bevezetésben a fogyasztói kapitalizmus felelős a technológiai fejlődésért, valamint az ezekből következő *népességgrobbanásért* (Sükösd 132). Itt megint önkényesen keveredik ok és okozat. Nemde, a „népességgrobbanás” jelenleg nem épp a fejlett tőkés (és médiatizált) nemzetgazdaságok jellemzője? Minden esetre az ökokidum és a csatolt krízisek egyik média-atyja Malthus (1992, 1796), akiről Proudhon dühödten úgy nyilatkozott, hogy „csak egy felesleges ember van a földön, és ez Monsieur Malthus” (Chesneaux 1960: 95). Hogy lehetséges, hogy a demográfia csupán egy félmondattal szerepel Sükösd tanulmányában?

⁴ Sükösd Miklós hozzászólásom első változatára reagálva, rákérdezett, hogy végülis hatalmas-e a média, vagy sem? Itt csak ajánlani tudom egy kommunikációelméleti alapkötvet, mint McQuail (2003) tanulmányozását. A média-kutatás főárama „a mainstream kutatás”, természetesen amellet tör lándzsát, hogy a média befolyásos és ez a befolyás, ez a hatás akár mérhető is, *hisz ebből a hipotézisből él*, mint McQuail szarkasztikusan bemutatja (50-51). De létezik alternatív paradigma – Sükösd elméletileg ehhez tartozna, ha tudatosítaná helyzetét (Standort), – amely egyfelől dekodolja, azaz megfejti és leleplezi az uralkodó média üzeneteit (52), és ugyanakkor cáfolja, hogy a „médiatartalomhoz rögzített jelentések tartoznak” (52). Ezen irány szerint a jelentés kialakítása a „vevőközönység” (én inkább befogadókról szoktam beszélni, *a szerk.*) tagjainak társadalmi helyzete és érdekei szerint történik. Más szóval a hatalmi elit preferált dekodolása helyett választhatunk ellenzéki olvasatot is, lerántva a leplet arról, hogy a hivatalos verzió valójában propaganda. Az alternatív iskola „aktív **közönység**”-ről beszél. Érdekes módon Sükösd meggondolásaiban ez a vita semmilyen szerepet nem játszik, holott a szerző megfontolásai logikusan a kultúrákutatásba illeszkednek be.

második pontjában jelzi, hogy ugyanazon eszköz használható Isten országának terjesztésére, de a „*teremtő Isten szándékai ellen és saját romlásukra* (az emberekére, a szerk.) *is használhatják őket*” (Inter mirifica 2). Ez a szabad döntésünkön múló alternatíva teljesen hiányzik Sükösd konstrukciójában: a média gonosz, démoni, romboló (142).

Különbem nem szeretem a „kereskedelmi média” – igaz elterjedt és befogadott – kifejezést. Szakszerűbb lenne vagy piaci médiának – de ez összetéveszthető a médiapiaccal, amelybe a közszolgálati média is beletartozik – vagy *reklámmédiának* nevezni. „Kereskedelmi” akkor lenne, ha – amint azt *online* ma már meg is valósítják, – árulna is valamit, mint egykor a katalógussal vevőfogdosásra szakosodott üzletláncolatok, mint a Quelle, a Neckermann, a Sears & Roebuck stb. A kereskedelem ősi és tisztesszakra, minden civilizáció kitermelte, és a diplomácia egyenes folytatása. Csányi Vilmos (2003) kimutatta (Ruth Benedictet követve), hogy a „*potlach*” kölcsönös ajándékozási rendszere, mely a szomszédos, de gyakran nagy távolságokra élő törzseket szövetségbe fogta össze, egyfajta „multiformális osztozkodás”. Ez azt jelenti, hogy a csererendszerben résztvevők osztozkodnak, de mindenki valami mást kap, és a viszonzás időben is széthúzódik. Így nézve, a kereskedelem kommunikáció. Akárhogy is legyen, a magyar komatál „genetikailag” a világiállítások és olimpiák elődje, és a kulturális ajándékozási szokások megelőzik a kereskedelmet, amely csupán annak absztraktabb formája. A pénz teszi absztrakttá. Ridley szerint a cserekereskedelem akár idősebb, mint a Homo sapiens (1996).

És itt jön a negyedik elem: a pénz. Mielőtt a média virtuális valóságot teremtett volna, létre kellett jönnie a legkevésbé reális virtualitásnak, a pénznek. *A pénz a bizalom számok-
ra váltása.* Hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy a számok csak jelképek. Reálisnak tekintjük a pénzt. Megmosolyogjuk a gyereket, aki egy marok aprópénzt többre becsül, mint egy suhogó (ropogó?) papírdarabot. Naiv a gyerek? Mi vagyunk naivak. Egy zöld körökben divatos monda szerint valamelyik indián főnök emlékeztette az „amerikaiakat” – értsd az ősei földjét elfoglaló európai bevándorlókat, gyarmatosítókat, – hogy *a zöld bankjegyet (green-back) nem lehet megenni. A pénz tárgyasított bizalom.* Ha megszűnt a bizalom, a pénz már csak a gyűjtőknek „érték” – és nekik is csak évtizedekkel később. Szüleink még megéltek inflációkat millió billpengővel. Nagyanyám az első világháború után Berlinben egy kosárnyi bankjeggyel fizetett egy tojásért. Érdekes módon Sükösd Miklós vázlatában a pénznek alig jut szerep. Persze, amikor, például, a „médiaboldogság” ostromozza, valójában a fogyasztást kárhoztatja, azaz a vásárlást. A vásárláshoz, persze, pénz kell. Vagy a pénz helyét fiktíven elfoglaló hitel. Különös – igaz, Sükösd nem közgazdász – de *a pénzügyi mechanizmusok semlegesnek tűnnek, szinte ártatlannak ebben az elemzésben.* Ezért talán legalább arra kell emlékeztetnünk: ha a pénzügyi politika, az inflációs pénzgazdálkodás, a politikailag is támogatott fogyasztói hitel, és a „gazdasági növekedés” nevében adópénzekkel is serkentett kül- és belföldi fogyasztásgerjesztő politikát felváltja egy nem a fogyasztás folytonos növelésére irányuló politika, akkor hiába a reklám. Ha nincs se szabad jövedelem, se hitetem, nem fogyaszthatok. Már pedig az ötvenes években a részletfizetés bevezetése, majd a hitelkártyák elterjedése valószínűleg nagyobb (és kimutatható!) hatással voltak a fogyasztás robbanásszerű növekedésére, mint a média, és ezen belül a reklám. A Sükösd által javasolt munkacsoportból nem hiányozhatnak tehát a közgazdászok. A szociológia és a médiaelmélet, mégha művelői össze is fognak, együtt is csak igen hiányos képet fognak festeni a „valóságról.” De mi a valóság? Csak bízni tudok abban, hogy a filozófust is megkérdezik. Sőt, a teológust is.

Egy ötödik furcsaságot is megemlítenék. Sükösd amúgy roppant érdekes dolgozatában – számomra eléggé meglepő módon – szinte ikertestvérként emlegeti a *természetes és az épített környezetet*, amely így együttesen alkotja a virtuális médiatér ellentétét. Az egyik „valós” téridő, amelyet elsődlegesnek nevez, a másik médiavalóság, azaz nem valós, és ez utóbbit Sükösd másodlagosnak tekinti. Bár a bevásárlóközpontok kapcsán futólag megemlíti, hogy az elődleges környezeten belül az épített tér a természetes kárára hódít tért, alapjában véve szent haragja a démoni médiatérrel szemben arra készteti, hogy a „természetet” és az épített kulturális teret egységként értelmezze. Különben Ortega utal arra, hogy „*az ókorban és a középkorban nem is beszélhetünk radikálisan különválasztott természet- vagy társadalomképről, hanem csak egy többé-kevésbé egységes világgépről, melynek legfeljebb természeti és társadalmi vonatkozásai vannak.*” (Csejtei 1983, 271-272) Ortega kifogásolja, hogy a történelemnek nem volt Newtonja (Csejtei 275), aki a fiziko-matematikai ész megteremtője. Ortega sejtí – és Sükösd úgy tűnik, nem fedezte fel – hogy a tények, törvények és a fiziko-matematikai ész hármassága nem vihető át minden további nélkül a humán tudományokba, így a történetírásba. Tények ott is vannak, de a törvények helyét az élet foglalja el, és Ortega (Diltheyt követve) hangsúlyozza, hogy a „tények csak is az életre vonatkoztatva nyerik el értelmüket, a történelem tehát *megértéstudomány, értelmezéstan, hermeneutika*” (Csejtei 276). Még nagyobb az eltérés a harmadik komponenst illetően: a fiziko-matematikai ész helyébe az élet fundamentális, funkcionális szektorát alkotó *vitalis ész* kerül. Ortega követi Dilthey két pontban: a) a történelem nem egyéb, mint a történeti tények életre vonatkoztatása; b) az életnek meghatározott struktúrája van, amely bizonyos mértékig lehetővé teszi a más életbe való behelyezkedés műveletét. Csejtei összefoglalása szerint Ortega felfogásában azonban az élet nem pusztán pszichikai történés, belső tudati élet, hanem ontológiai realitás, *dráma, amely az egyén és környezete* közt zajlik. (Csejtei 277). Sükösd nem is sejtí talán, hogy Ortega követője. Az Ortega-Sükösd szemléletnek ugyanis számolnia kell azzal, hogy a környezetben más idegen életek is találhatók, *kollektív élet*. Implicite ugyanis az „ember” Sükösd írásában az egyén, az individuum, azaz szemlélete valójában nagyon is liberális. A bökkenő ott van, hogy a kollektív élethez mindig egy bizonyos valóság-értelmezés tapad, mely valóságartikulációt Ortega *világnak* nevezi. Az életben feltáruló teljesség nemcsak a ténylegesen fennálló jelenre vonatkozik, hanem arra a múltra is, melynek a jelen csak aktuálisan jelen levő oldala. Megkockáztatom, hogy a társadalomtudomány, különösen, ahogy Sükösd téziseiből kiolvasható, ilyen aktualizáló történetírás. Akkor viszont releváns Ortega tétele, hogy a *történelem nem más, mint az élet szisztematikus tudománya* (Csejtei 278). Igen ám, de a szubjektum-objektum megosztottság ilyen felszámolása azzal jár, hogy a társadalmi lét közvetítő kategóriái – így a média is – nagyrészt veszendőbe mennek vagy felhasználatlanok maradnak, vagyis az elemzés „óhatatlanul a történelem (társadalom és tudománya) átpoetizálása, a túlzott szubjektivizmus felé tolódik el.” Akkor viszont elég reménytelennek tűnik bármiféle ok-okozat – szükségszerűen objektív – összefüggés feltárása, hisz az elemző ember megszüntetetlenül benne áll a történelemben (társadalomban, soha nem függetlenítheti el magát teljes egészében tőle. A virtuális valóság elleni hadjárat groteszk Don Quijote-i szélmalomharccá alakul.

A mai emberek lakta térre, legalábbis az északi féltéken, illetve a Harmadik Világ nagyvárosainak körzetében a fent leírt *természet-épített tér együttlátás* talán még jo-

⁵ Nekem úgy tűnik, hogy Sükösd öntudatlanul ennek visszaállítási, újrafogalmazására törekszik!

gos. A Central Park New Yorkban éppúgy nem természet, mint a Városliget Pesten. Hol a határ? Aki vándorolt már gyalog Olaszországban, tudja, hogy akkor is, amikor árkon-bokron át halad az „erdőben”, a hegyekben, minduntalan malmokra, kis kápolnákra, útszéli keresztekre és takaros parasztházakra, meg présházakra, bukkan, miközben a „vad” erdőket ültetett olívaligetek, szőlők és szelíd gesztenyeerdők váltják fel. A kultúra, az emberi kéz nyoma mindenütt fellelhető. A norvég fjordokban vagy Szibéria tajgáin persze egész nap – sőt napokig – gyalogolhatok, anélkül, hogy emberrel találkozni. Igaz, ez Kanadában is megtörténhet velünk, akkor is, ha hatsávos autósztádán száguldunk, csupán az út mentén búza- vagy kukoricaföldek terülnek el, amíg a szem ellát. *A „természet” visszaszorult, amióta a neolitikumban átálltunk a földművelésre.* A Biblia tanúsága szerint – ez persze narratív teológia, nem helyszíni közvetítés a CNN-ben, – hogy az Úr a juhpásztor Ábel áldozatára kegyesen nézett, a földműves Káinéra nem. A következményt ismerjük. Érdekes, de Káin a mezőn gyilkolta meg testvérét. Büntetése: *„ha műveled a földet, nem ad neked termést.”* Ez az első ökológiai krízis. És mit tett Káin, az üldözött, a hontalan? Várost épített. Az első krízis szülte a másodikat. A történelemben ismételten megéltük: az éhező földművesek, akiket már nem tart el a föld, a városokba tódulnak. Nos, nem kell átfogó ökológiai kutatás ahhoz, hogy felismerjük, hogy az **élőhelyek ijesztő összezsugorodásának elsődleges oka az urbanizáció, és nem a média.** A folyamat több ezer éves. *„Rákként terjeszkedő városi és elővárosi környezet”* – panaszkodik joggal Sükösd. Az ökocídium média nélkül kezdődött, és média nélkül is folytatódna. Itt a kultúra (az ember!) és a „természet” alapvető viszonyáról van szó. A japán és a kínai kultúrában hagyományosan olyan kultúrtáj-építés folyt, amely harmóniát varázsolt a kultúrtájba. Lényegében az antik Európában sem volt ez másképp.

Aztán jött Szarumán, és megalapította Vasudvardot (Tolkien 1985, 2001). Szilszakáll úgy jellemzi őt: *„Csupa fém és fogaskerék az agya; nem törődik vele, hogy ültessen is valamit, csak ha az épp hasznára van.”* (Tolkien 2001:91). Ez az utilitarizmus programja. Az ipari forradalomé: *„Mert manapság Vasudvard fölött örökké füst terjeng.”* Tolkien, a művész, az író, elemi erővel mutatja be azt a folyamatot, amely az erdők megsemmisítéséhez vezet. Nem az állatokat siratja, mint a főkapárti B.B., a francia ex-filmsztár, hanem az erdőket, *az állatok életét.* Tolkien és B.B. nézeteit ugyanaz az „átkozott” média terjeszti. Milliós publikumnak! Szilszakáll, az ent⁶⁾ pedig kimondja, kié a valódi felelősség: *„S ahol valaha sarjút erdők énekeltek, most csupa tövis és túskebokor a táj. Rest voltam, hagytam hadd menjen minden a maga útján. De ennek véget kell vetni!”* (92) Mi vagyunk a felelősök! Egyenként és együtt! Hogy „véget vessünk” az ökocídiumnak, ahhoz *meg kell mozgatni a resteket.* S ez nehezen fog menni média nélkül. Különben Sükösd is az (inter)neten szólított meg először a fák védelmében. Barátom, hadd idézzem Szilszakállt: *„semmit sem szabad elsietni. Felhevültem. Most hűtőznöm kell és gondolkodnom; mert sokkal könnyebb azt kiabálni, hogy «Véget vetek neki!», mint valójában véget vetni.”* (Tolkien 2001:92)

Ez annyit jelent, meditatálnunk kell a törtéteken. Nemrég egy lelkigyakorlat első napján egyetlen feladatot adtam a fiataloknak. Menjenek ki a természetbe, – a Börzsönyben voltunk, – és egy teljes órán át nézegessék a fákat és virágokat. Mint a kisgyerekeké, olyan lelkes volt a beszámolójuk! Visszaküldtem őket, keressenek egy fát,

⁶⁾ Sükösd Miklós megkérdezett, mi az „ent”. Az entek antropomorf, azaz érző és cselekvő fák, legendás lények, akik a zöld kis hobbitokat győzelemre segítik a fekete mágia gonosz erőivel szemben (Tolkien 1985).

legyenek a barátja, és legyen a barátjuk, és beszéljenek vele. A lelkigyakorlat végén el is búcsúztak tőle. Beszéltek az „entekkel” – ez akkor eszembe se jutott, csak most, Miklós barátom szavain töprengve. Íme, egy akció, amit a média segítségével orszá-gossá (sőt, globálissá!) tehetünk. Persze: ha nem páran, hanem ezrivel megyünk „szemlélődni” a „természetbe”, akkor felverjük a csendet, és oda a szemlélődés, de oda a fácánok, rigók, gyíkok és őzek nyugalma is. Talán néha jobb, ha csak virtuálisan szemléljük az állatokat, mint hogy hordákban törjünk be maradék életterükbe. „*Az Úristen vette az embert, és Éden kertjébe helyezte, hogy művelje és őrizze.*” (Ter 2, 15). Nem mondta meg, hogyan őrizzük. Azt ki kell még találnunk! És erre nem elég a szocioló-gia, de talán még a filozófia sem. Egy Szent Ferenc kell, aki beszél a farkasokkal.

IRODALOM

- Chesnaux, Jean 1960.** Un prémalthusien chinois: Hong-Liang-Ki. *Population*. Janvier-mars, n° 1. In Malthus I, 9.
- Csányi, Vilmos 1999.** *Az emberi természet: Humánológia*. Budapest: Vince Kiadó.
- Csejtei, Dezső 1983.** *Utószó*. In: Ortega 1983. 245-279.
- Egyházi megnyilatkozások a médiáról, 1992.** Budapest: Szent István Társulat.
- Haag, Herbert 1989.** *Bibliai lexikon*. Budapest: Szent István Társulat. Apostoli Szentszék Könyvkiadója.
- Inter mirifica. Dekrétum a szociális kommunikáció eszközeiről. 1963.** II. Vatikáni zsinat. In: Egyházi megnyilatkozások.
- de Keyserling, Hermann 1930.** *Analyse spectrale de l'Europe*. (Ds Spektrum Europas 1928) ford. d'Alizir Hella és Olivier Burnac. Bibliothèque Médiations. Paris: Éditions Gonthier.
- Malthus (Robert Thomas) 1992.** *Essai sur le Principe de Population I-II*. ford. P. és G. Prevost. szerk. Maréchal, Jean-Paul. Collection Classiques de l'E-conomie Politique. Paris: GF-Flammarion.
- Ortega Y Gasset, José 1983.** *Két történelmi esszé*. Európa Könyvkiadó. ford. FarkasGéza.
- Ridley, M. 1996.** *The origins of virtue*. London-Viking. Id. Csányi 1999:192.
- Spengler, Oswald 1963 (1923).** *Der Untergang des Abendlandes: Umriss einer Morphologie der Welt-geschichte*. München: Verlag C..Beck.
- Tolkien, J. R.R. 1985.** *A gyűrűk ura I. A gyűrű szövetsége*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- _____, 2001. *A gyűrűk ura. II. A két torony*. Budapest: Európa Könyvkiadó.